Anadolu Araştırmaları
Anatolian Research

İSTANBUL UNIVERSITY PRESS

AnAr, 27, 51–79
DOI: 10.26650/anar.2022.1142576

Araştırma Makalesi / *Research Article*

Erzurum-Çiğdemli Höyük'te (Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi) Tespit Edilen Demir Çağ Seramik Malzemesinin Değerlendirilmesi

An Evaluation of Iron Age Ceramic Materials from the Erzurum-Çiğdemli Mounds in the Northeast Anatolia Region

Rabia Akarsu[1]

[1]Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Erzurum, Türkiye

ORCID ID: R.A. 0000-0002-0352-5078

Sorumlu yazar/Corresponding author:
Rabia Akarsu,
Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Erzurum, Türkiye
E-mail: ozcanrabia@gmail.com

Başvuru/Submitted: 08.07.2022
Revizyon Talebi/Revision Requested: 29.09.2022
Son Revizyon/Last Revision Received: 30.09.2022
Kabul/Accepted: 20.11.2022

Atıf/Citation: Akarsu, R. Erzurum-Çiğdemli Höyük'te (Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi) tespit edilen demir çağ seramik malzemesinin değerlendirilmesi. *Anadolu Araştırmaları-Anatolian Research*, *27*, 51–79. https://doi.org/10.26650/anar.2022.1142576

ÖZ

Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nin en büyük ovalarından Erzurum Ovası'nın batı kesiminde yer alan Çiğdemli Höyük, Karaz kültüründen başlayarak Demir Çağları sonuna kadar kesintisiz olarak yerleşim görmüştür. Aynı zamanda Ortaçağ'a ait izler de mevcuttur. 1997 yılında Prof. Dr. Mehmet Karaosmanoğlu'nun bilimsel danışmanlığında kısa süreli bir kurtarma kazısı gerçekleştirilmiştir. Aynı zamanda 2001 yılında yine Prof. Dr. Mehmet Karaosmanoğlu başkanlığında bu kez Erzurum Ovası'ndaki yüzey araştırmasında Çiğdemli Höyük'ten çok sayıda seramik malzemesi toplanmıştır. Çiğdemli Höyük seramik malzemesi üzerinde değerlendirmelerin yapıldığı ve Doğu Anadolu'da çok benzeri olmayan biçimde Demir Çağlarının her üç evresinin tespit edildiği bu çalışmanın, konu ile ilgili yapılacak araştırmalara ışık tutacağına inanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kuzeydoğu Anadolu, Seramik, Erken Demir Çağ, Orta Demir Çağ, Geç Demir Çağ

ABSTRACT

The Çiğdemli Mound is located in the western part of Erzurum Plain, one of the largest plains of the Northeast Anatolia Region. It was uninterruptedly inhabited from the Bronze Age to the end of the Iron Age. Traces are also found from the Middle Ages. In 1997, a short-term salvage excavation was carried out under the scientific consultancy of Prof. Dr. Mehmet Karaosmanoğlu. At the same time, a large number of ceramic materials were collected from the Çiğdemli Mound during the survey of the Erzurum Plain in 2001, again under the direction of Prof. Dr. Mehmet Karaosmanoğlu. This study makes evaluations of the Çiğdemli Höyük ceramic materials that have been determined to have come from all three phases of the Iron Age and to be very dissimilar in Eastern Anatolia and is thought to be able to shed light on future research to be done on this subject.

Keywords: Northeast Anatolia, ceramic, Early Iron Age, Middle Iron Age, Late Iron Age

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License

EXTENDED ABSTRACT

Erzurum is one of the largest cities in the East Anatolia Region and has strategic importance due to its position on the transition roads, which have enabled the establishment of political, cultural, and commercial relations to the north, south, east, and west. The Erzurum region has been inhabited continuously since the Paleolithic Age and is an important center where the interactions of many cultures with one another can be detected. Despite all this importance, the Northeast Anatolian Region in which Erzurum is located has been less explored archaeologically than other parts of East Anatolia. Despite the little amount of research, many early period settlements are known to have been identified during surveys. One of these is the Çiğdemli Mound located within the borders of Erzurum province and where a short-term rescue excavation had been carried out. Today, a settlement is still found in Çiğdemli District on the southern section of the mound. Based on the short-term rescue excavations and ceramic materials that were found there, an uninterrupted settlement can be said to have occurred at the mound up to the end of the Iron Age as a result of the pottery found from the earliest Kura-Araxes Culture.

The Çiğdemli Mound is located on the west of Erzurum city and to the north of Çiğdemli neighborhood (formerly Tikkir) of the Aziziye District. The mound is located on a natural hill parallel to the Arkaçayılar creek passing along its base and overlooks the Daphan Plain and natural roads. The mound is also approximately 200 meters wide in the north-south direction and approximately 15 meters in height above the plain. The immediate surroundings of the mound are covered with agricultural fields. Arkaçayırlar Stream, which passes through its base and irrigates the land, connects to Karasu, one of the branches of the Euphrates, near Tebrizcik Neighborhood in the south. Karasu is an important branch of the Euphrates that forms from the merger of the Dumlu brook, which takes its source from the Dumlu mountains, with the Pulur Stream, whose headwaters come from the Palandöken mountains in the center of Aziziye.

As with most of the other mounds in Erzurum, the Çiğdemli Mound has been heavily damaged due to land acquisition and illegal excavations by the villagers. Due to the two Seljuk plates and vessels belonging to the Kura-Araxes Culture unearthed by the villagers, the decision was made to conduct a rescue excavation in order to prevent further destruction on the mound. With the permission of the Ministry of Culture and Tourism's General Directorate of Cultural Heritage and Museums in 1997 under the chairmanship of the Erzurum Museum Directorate and the scientific consultancy of Prof. Dr. Mehmet Karaosmanoğlu, a retired faculty member from Atatürk University's Archeology Department, a short-lived rescue excavation was carried out from September 7-25, 1997 for various reasons. The excavation also bore the distinction of being the first excavation of the department in Erzurum since the Archeology Department's establishment at Atatürk University in 1973. In addition to the

excavations, determinations were made about the archaeological history of the mound during the surveys conducted in the region under the leadership of Prof. Dr. Alpaslan Ceylan in 2000 and Prof. Dr. Mehmet Karaosmanoğlu in 2001.

Among the ceramic material collected from the Çiğdemli Mound during the Erzurum Plain survey of 2001, materials from the Iron Age were determined to constitute the most-dense group after the Kura-Araxes Culture's ceramics. A total of 53 profiled materials belonging to the three stages of the Iron Age (i.e., early, middle and late) were identified. Among the Iron Age materials, Early Iron Age materials were determined to constitute the densest group, with 28 samples from this phase, 12 ceramic samples from the Middle Iron Age, and 13 ceramic samples from the Late Iron Age. This study has evaluated the profiled fragments from among the Çiğdemli Mound's Iron Age ceramic materials and formed ware groups according to their outer surface treatments.

The Iron Age pottery found at Çiğdemli Mound, a plain settlement strategically located on intersecting road routes, is large enough in size to shed light on the Iron Ages of the Northeast Anatolia Region. In order to better understand the archaeological stratification at the Çiğdemli Mound and identify the cultural traces it contains, more extensive research will be required there.

Giriş

Tüm Anadolu'da olduğu gibi Doğu Anadolu Bölgesi'nde de Tunç Çağlarının sona ermesiyle başlayan Demir Çağlarında Asur, Urartu ve sonrasında Akhaimenidlere ait yazılı kaynaklarda ele alınan siyasal anlatımlar dışında bölgenin sosyo-ekonomik ve kültürel gelişmeleri hakkında bildiklerimiz halen daha yeterli düzeyde değildir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde kazısı yapılan höyük sayısının az olması nedeniyle farklı dönemlere ait bilgilerimiz de sınırlı kalmaktadır. Anadolu'nun diğer kesimlerinde olduğu gibi Doğu Anadolu Bölgesi'nde de Demir Çağları erken, orta ve geç olmak üzere üç evreye ayrılmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi için yapılan beşeri ayrımların aynı zamanda bölgenin Erken Demir Çağı'na ait alt kültür bölgelerinin de sınırlarını belirlediğini söyleyebiliriz. Bunlar, Erzurum-Kars Bölgesi (Sos Höyük, Bulamaç Höyük, Güzelova, Pulur Höyük, Büyükardıç Tepe Yerleşmesi, Alaybeyi Höyük), Van-Hakkâri Bölgesi (Karagündüz Höyük ve Mezarlığı, Dilkaya Höyük ve Mezarlığı, Van Kalesi Höyük ve Mezarlığı, Yoncatepe Mezarlığı, Ünseli (Ernis) Mezarlığı, Hakkâri M2 Mezarı), Elazığ-Malatya Bölgesi (Norşuntepe, Değirmentepe, Akçadağ Bölgesi) (Sevin 2004, s. 355-386; Ayaz 2020, s. 56; Dönmez 2020, s. 9-52; Dönmez 2022, s. 23-46). Bölgede yapılan kazılardan elde edilen bilgiler doğrultusunda Erken Demir Çağı'nın Erzurum-Kars Bölgesi'nde M.Ö. 11. yüzyılda (Sagona 2000, Fig. 3)[1], Van-Hakkâri Bölgesi'nde M.Ö. 13. yüzyıl ortalarında (Sevin 2004, s. 378), Elazığ-Malatya Bölgesi'nde ise M.Ö. 13. yüzyıl sonlarında (Dönmez 2020, s. 13) başladığını söyleyebiliriz. Urartu ve Asur kayıtlarından elde ettiğimiz bilgiler neticesinde Erken Demir Çağı'nda bölgede Urartu Krallığı'nın kurulmasına zemin hazırlayan yerel beylikler bulunmaktaydı. Bu dönemde kale ve mezarlıkların yanı sıra ova yerleşimlerinin de varlığı söz konusudur. 1960 yılı Erzurum-Pulur Höyük kazılarında, Hamit Zübeyr Koşay tarafından açığa çıkarılan Karaz kültürüne yönelik önemli bilgilerin yanı sıra 3 adet Erken Demir Çağı mezarı da tespit edilmiştir (Koşay ve Vary 1964, s. 46-52). 2021 yılında Erzurum Müzesi başkanlığında ve Atatürk Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nde Dr. Öğr. Üyesi Rabia AKARSU'nun bilimsel danışmanlığında başlayan Pulur Höyük kazılarında kalın bir kültürel dolgu halinde Erken Demir Çağı tabakası ortaya çıkarılmıştır[2]. Bu açıdan bakıldığında, yeniden başlayan Pulur Höyük kazılarında Erken Demir Çağı tabakasının tespit edilmesiyle birlikte en azından Kuzeydoğu Anadolu Demir Çağ kültürünün başlangıcına dair bilgilerimizin artacağını ümit etmekteyiz.

M.Ö. 9. yüzyıl ortalarında Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki yerel beyliklerin bir merkezi otorite çatısı altında bir araya gelmesiyle Urartu Krallığı kurulur (Çilingiroğlu 1994, s. 1-33). Doğu Anadolu'daki ilk ve tek merkezi krallık olan Urartu Krallığı'nın çekirdek bölgesini Van Gölü Havzası oluşturur. Urartu kayıtlarından anlaşıldığı üzere krallığın kuzeyinde Diauehi yerel krallığı bulunmaktaydı (Ceylan ve Günaşdı 2017, s. 313-350). Diauehi

1 Sos Höyük kazılarında elde edilen C14 analiz sonuçlarına göre, IIa tabakası M.Ö. 1000-800/750 yılları arasına tarihlenmektedir.

2 Yazar tarafından "Erzurum-Pulur Höyük 2021 Yılı Kazıları Ön Raporu" yayına hazırlanmaktadır.

krallığı, M.Ö. 9. yüzyıl sonunda Urartu'nun kuzey ve kuzeybatıya yayılmasını engelleyen en önemli etkenlerden birisiydi. Urartu kralı Menua döneminde Erzurum bölgesine seferler düzenlenmeye başlamıştır. Aynı zamanda kral Menua ve sonraki Urartu krallarının Sevan bölgesine ulaşmak için kullandığı yollardan biri de Erzurum bölgesinden geçmekteydi (Patnos-Ağrı-Eleşkirt-Zivin-Horasan-Sarıkamış-Kars-Gümrü). Bu nedenle, kral Menua döneminde Diauehi topraklarının bir kısmı egemenlik altına alınmış olmalıdır. Menua'dan sonra gelen kral I. Argişti döneminde ise Diauehi adından son kez söz edilir. Bu tarihten sonra Diauehi, Urartu'dan gönderilen bir prens ya da vali tarafından yönetilmeye başlanır (Çilingiroğlu 1980, s. 193). Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde Urartu kalelerinden birkaçı Pasinler, Umudum, Uzunahmet kaleleridir (Ceylan ve Günaşdı 2017, s. 333). Bu tarihte ovada ise Tasmasor ve Tetikom yerleşimleri ön plana çıkmaktadır (Şenyurt 2005; Şenyurt ve Ekmen 2005).

Urartu Krallığı'nın M.Ö. 6. yüzyılda yıkılışıyla birlikte Doğu Anadolu'da merkezi otorite ortadan kalkar ve M.Ö. 330 yılına kadar Akheimenid hâkimiyeti söz konusu olur. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde Geç Demir Çağı'na ait bilgi veren kazı sayısı çok azdır. Geç Demir Çağı yerleşimleri arasında Sos Höyük IIb tabakası (M.Ö. 800/750-300) (Sagona 2000, Fig. 3), Büyüktepe, Altıntepe, Tasmasor, Tetikom ve Güllüdere (Şenyurt ve İbiş 2005), Alaybeyi Höyük (Altunkaynak ve Özdemir 2019, s. 183-274) ile yüzey araştırmalarında tespit edilen Saztepe yerleşimi yer alır (Kalkan 2008, s. 43-75). Bu dönem daha çok seramik üretiminde ve" Triangle Ware", "Festoon Ware" gibi seramik süslenmesinde yeni gelen unsurlar ile ayırdedilir.

Çiğdemli Höyük'te Gerçekleştirilen Arkeolojik Araştırmalar

Çiğdemli Höyük, Erzurum-Erzincan karayolunun 22. kilometresinin sol tarafında, Erzurum şehrinin batısında, Aziziye ilçesine bağlı eski adı Tikkir olan Çiğdemli Mahallesi'nin kuzey bitişiğinde bulunur (Akarsu 2021, s. 1-18) (Res. 1a-b). Eteğinden geçen Arkaçayırlar deresine paralel, Daphan Ovası'na ve doğal yollara hâkim konumda doğal bir tepe üzerinde yer alan höyük, geniş bir alana yayılmış, büyük boyutlu ve yayvan biçimli bir höyüktür. Höyük, kuzey-güney yönünde yaklaşık 200 m. çapında olup, ovadan yüksekliği ise yaklaşık 15 m.dir. Höyüğün yakın çevresi tarımsal alanlarla kaplıdır. Eteğinden geçen ve araziyi sulayan Arkaçayırlar deresi, güneyde Tebrizcik Mahallesi yakınında Fırat'ın kollarından Karasu'ya bağlanır. Fırat nehrinin önemli bir kolu olan Karasu, kaynağını Dumlu dağlarından alan Dumlu çayı ile kaynağını Palandöken dağlarından alan Pulur çayının Aziziye ilçe merkezinde birleşmesiyle oluşmaktadır (Koday 2009, s. 68-69).

Resim 1a: Çiğdemli Höyük, Konumu

Resim 1b. Çiğdemli Höyük, Genel Görünüm

Erzurum'da bulunan diğer höyüklerin büyük bir kısmında olduğu gibi Çiğdemli Höyük'te de köylüler tarafından toprak alımı ve kaçak kazılar nedeniyle yoğun tahribat söz konusudur (Akarsu 2021, s. 1-18). Köylüler tarafından çıkarılan iki Selçuklu tabağı ve Karaz kültürüne ait kaplar nedeniyle, höyükte meydana getirilecek tahribatların önüne geçebilmek için kurtarma kazısına karar verilmiştir. 1997 yılında Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle Erzurum Müzesi Müdürlüğü başkanlığında ve Atatürk Üniversitesi Arkeoloji Bölümü'nden emekli öğretim üyesi Prof. Dr. Mehmet Karaosmanoğlu'nun bilimsel danışmanlığında ilk olarak Çiğdemli Höyük ve çevresinde bir yüzey araştırması, daha sonrasında 7-25 Eylül 1997 tarihleri arasında çeşitli nedenlerden dolayı kısa süren bir kurtarma kazısı yapılır. Kazı, aynı zamanda Atatürk Üniversitesi'nde 1973 yılında Arkeoloji Bölümü kurulduktan sonra bölümün Erzurum şehrindeki ilk kazısı olma özelliğini de taşımaktadır (Başcı 2000; Koçhan ve ark. 2005, s. 6-7). Kazı çalışması dışında 2000 yılında Prof. Dr. Alpaslan Ceylan (Ceylan 2002, s. 168, resim 8 ve çizim 2; Ceylan 2008, s. 82; Kozbe ve ark. 2008, "Çiğdemli Höyüğü maddesi"), 2001 yılında Prof. Dr. Mehmet Karaosmanoğlu başkanlığında (Karaosmanoğlu ve ark. 2003,s. 347, çizim 1b ve resim 2) bölgede yürütülen yüzey araştırmalarında da höyüğün arkeolojik geçmişi hakkında tespitlerde bulunulmuştur.[3]

Kazı çalışmalarına, köylüler ve defineciler tarafından açılan çukur içindeki 5x5 m'lik A1 açmasıyla başlanır (Başcı 2000, s. 39). Ancak düzensiz taşların açığa çıkarıldığı bu açma kapatılıp yakınında açılan aynı ölçülerdeki B1 açmasında bir yetişkin insana ait kafatası ve kemikler ile 6 çocuk iskeleti bulunur (Başcı 2000, s. 39). Arazinin jeolojik yapısından dolayı toprağın bir sıra kum ve bir sıra kille katman oluşturması nedeniyle mezar çukurlarının da killi katman içine gömüldüğü anlaşılmıştır. Cesetler hep aynı doğrultuda güneybatı-kuzeydoğu yönünde yerleştirilmiştir. Bu da mezarlarda yön birliği olduğunu bize gösterir. Eller karın üzerinde birleştirilmiş ve başları toprakla ya da altına konulan bir sıra taşla yükseltilmiştir. Bir iskeletin üzerinin de ahşap hatılla kapatıldığı tespit edilmiştir (Başcı 2000, s. 39). Çocuk gömülerinin fazla oluşu ve bir çocuğun annesinin yanında gömülü oluşu, bu gömülerin bir hastalık sonucu mu yoksa bir tür gelenek ile bağlantılı mı yapıldığını akla getirmektedir. Toprağa yapılan bir çocuklu kadın gömüsünün benzerine Van-Dilkaya Höyük'te rastlanılmıştır (Çilingiroğlu 1987, s. 84). Van-Dilkaya Höyük'te benzer biçimde çocuklu kadın gömüsünün de olduğu çoğunu çocuk gömünün oluşturduğu 19 iskeletin açığa çıkarıldığı III no.lu kum mezar topluluğu MÖ 7-6. yüzyıllara tarihlendirilmiştir (Çilingiroğlu 1987, s. 85). Çiğdemli Höyük seramik buluntuları arasında Orta ve Geç Demir Çağı'na

3 2001 yılında Erzurum Ovası'ndaki yüzey araştırmalarında batıdan doğuya doğru daha çok Dumlu ve Kargapazarı dağları yakınlarında ve bu dağlardan doğan akarsu kenarlarında kurulmuş 13 adet yerleşim tespit edilmiştir. Erzurum Ovası'nda tespit edilen yerleşimler; Daphan Ovası'nda yer alanlar: Tilki Tepe, Çiğdemli Höyüğü, Alaca Höyük/Tilkitepe, Cinis Höyük, Küçükgeçit (Küçük Çağdarış), Karaz Höyüğü, Sakalıkesik Ovası'nda yer alanlar: Ağören Yerleşimi, Pulur Höyüğü, Şerçetepe Yerleşimi, Karasu Ovası'nda yer alanlar: Güzelova Höyüğü, Dumlu Yerleşimi, Umudum/Kalortepe, Değirmenler Höyüğü'dür (Karaosmanoğlu ve ark. 2014, s. 434).

tarihlendirilen örnekler bulunmaktadır. Gömülerin ikisinin başında biri gümüş, üçü bronz dört adet küpe bulunmuştur. Çapları 1 ile 2.5 cm arasında değişen küpeler birbirlerine benzer şekilde yapılmışlardır. Küpelerin uçları halka ve kanca ile birleştirilmiştir. Gümüş küpede, gümüş tel üzerine tek boncuk, diğerlerine ise ikişer, üçer boncuk yerleştirilmiştir. Boncuklar arası tel ile sarılmış ve böylece boncukların yan yana gelmesi engellenmiştir. Bu küpelerin bulunduğu cesedin kadına ait olduğu düşünülmektedir (Başcı 2000, s. 40).

Çiğdemli Höyük Demir Çağ Seramiği

2001 yılı Erzurum Ovası yüzey araştırmasında Çiğdemli Höyük'ten toplanan seramik malzemesinde Karaz kültürü seramiğinden sonra en yoğun grubu Demir Çağı malzemesi oluşturur[4]. Demir Çağı'nın erken, orta ve geç olmak üzere üç evresine de ait toplam 53 adet profil veren malzeme tespit edilebilmiştir. Demir Çağı malzemesi içinde bu üç evre içinde 28 adet örnek ile en yoğun grubu Erken Demir Çağı'na ait malzeme oluşturmaktadır. Orta Demir Çağı'na ait 12 adet, Geç Demir Çağı'na ait ise 13 adet seramik örneği bulunmaktadır. Bu çalışmada, Çiğdemli Höyük Demir Çağı seramik malzemesi arasında profil veren parçalar değerlendirilmiş ve dış yüzey işlemlerine göre mal grupları oluşturulmuştur.

Erken Demir Çağ Seramiği

Çiğdemli Höyük Demir Çağ seramik malzemesi içinde en yoğun grup Erken Demir Çağı'na aittir. Erken Demir Çağı'na ait örnekler dışında Erken Demir Çağı'ndan Orta Demir Çağı'na geçişi gösteren örnekler de yer alır (Res. 3. 6, 7; Res. 4. 4, 8, 9, 10, 11, 12). Aynı zamanda Erken Demir Çağı'nda görülen bazı formların Orta Demir Çağı'nda da kullanılmaya devam etmesi (Res. 2. 5; Res. 3. 4, 8) kimi parçanın tarihlendirilmesini de şüpheli kılmıştır. Muhtemelen ya yavaş dönen çark kullanımından ya da yoğun açkılamadan kaynaklı el yapımı veya çark yapımı oldukları çok fazla ayırdedilememektedir. Koyu ve parlak yüzeyli örnekler çoğunluktadır.

a. Parlak Siyah-Kahverengi Astarlı Grup

Bu grupta yer alan dokuz örnek arasında büyük çoğunluğu çömlek formu oluşturur (Res. 2. 6, 8; Res. 3. 2, 3, 4, 6; Res. 4. 5). Diğer iki tanesi bezemeli parçadır (Res. 4. 8, 9). El yapımı ve hem ince hem kaba nitelikte parçalar üzerinde parlak açkı uygulanmıştır. Hamur renkleri daha çok kahverenginin tonlarında ve siyah renktedir. Kum ve kireç katkılıdırlar. Yüzey astar renkleri kahverengiden siyaha değişen alacalı bir görünüm sergiler. Çömlek formları arasında basit ağız kenarlı, kısa boyunlu ve dar gövdeli; dışa kalınlaştırılmış ağız

4 Çiğdemli Höyük Karaz kültürü seramiğinin değerlendirildiği makale için bkz. Akarsu 2021, 1-18. Çiğdemli Höyük kazısından ve Erzurum Ovası yüzey araştırmasından gelen höyüğe ait arkeolojik malzemeyi çalışmam konusunda beni teşvik eden ve destekleyen değerli hocalarım Prof. Dr. Mehmet Karaosmanoğlu ve Prof. Dr. Mehmet Işıklı'ya buradan teşekkürlerimi sunmak isterim. Ayrıca malzemeyi incelediği ve görüşlerini benimle paylaştığı için sayın Prof. Dr. Veli Bahşaliyev'e teşekkür etmek isterim.

kenarlı ve uzun boyunlu; dışa dönük ağız kenarlı örnekler yer alır. Parlak siyah-kahverengi astarlı gruba giren çömleklerin benzerleri; Toprakkale (Başgelen ve Özfırat 1996, Lev. 7.3) ve Büyükardıç'ta (Şenyurt 2006, Res. 43.8, 59. 8, 64.7, 70.6) bulunmaktadır.

Bezemeli parçalardan bir örnekte kazıma tekniğinde kısa çizgiler ve zigzag bezeme motifleri işlenmiştir (Res. 4. 9). Zigzag bezeme şablonu Erken Demir Çağı'nın sonlarında ve özellikle Orta Demir Çağı'nın erken evrelerinde sevilerek kullanılmıştır (Başgelen ve Özfırat 1996, Lev. 9.7; Şenyurt 2006, Res. 65.3, 83.4). Diğer bir örnekte ise baskı tekniğinde içiçe halkalardan oluşan konsantrik daire bezeme ve bunun altında balık kılçığı biçiminde çentik bezeme yapılmıştır (Res. 4. 8). Konsantrik daire biçiminde baskı bezemenin benzerlerine Gürcistan ve Ermenistan'da OTÇ'dan GTÇ'na geçiş sürecinde rastlanır (Marro ve Özfırat 2004, s. 234, Lev. 10.1-2; Şenyurt 2006, Lev. 76.3). Doğu Anadolu'da ise Büyükardıç ve Ağrı-Mollacem Kurgan 2'de benzer örnekleri vardır. Boya bezemeli benzer örneklerini Orta Anadolu'da M.Ö. 1. Binyıl'a ait "Kapadokya Boyalıları" içinde görmek mümkündür (Şenyurt 2006, s. 149). Çentik baskılardan oluşan balık kılçığı bezeme biçimi Doğu Anadolu'da Erken Demir Çağı'nda başlayıp Orta Demir Çağı'nda artarak uygulanmaya devam etmiştir (Başgelen ve Özfırat 1996, s. 144-145). Benzerleri Toprakkale, Tepecik ve Büyükardıç'ta vardır (Esin 1970, Lev. 7; Başgelen ve Özfırat 1996, Lev. 8 ve 9; Şenyurt 2006, Res.89).

b. Mat Kahverengi Astarlı Grup

Bu grupta yer alan beş örnek arasında üç tanesini çömlek (Res. 2. 2; Res. 3. 1, 8), iki tanesini ise çanak formu oluşturur (Res. 4. 3, 6). Bir örnek dışında diğerleri el yapımı olup kaba nitelikte parçaların yüzeyleri mat açkılıdır. Kahverenginin tonlarında hamur rengine ve astar rengine sahiptirler. Taşcık, kum ve kireç katkılıdırlar. Çömlek formları, dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı; dik ağız kenarlı ve uzun boyunlu; dışa eğik ağız kenarlı ve omurgalı örneklerden oluşur. Bu son örneğin üst dudak kısmında yumru bezeme yapılmıştır (Res. 3. 1). Parçanın iç ve dış yüzeyinde yoğun mika görülmektedir. Katkı maddesi olarak obsidyen kırıklarının da kullanıldığı dikkati çeker. Çanak formları, dışa çekik ağız kenarlı; basit ağız kenarlı ve yuvarlak omuzlu örneklerden oluşur. Mat kahverengi astarlı gruptaki çömleklerin benzerlerine, Büyükardıç EDÇ tabakasında (Şenyurt 2006, Res. 44.6, 51.1-2), Tasmasor ve Güllüdere ODÇ tabakasında (Şenyurt 2005, Res. 18.213; Şenyurt ve İbiş 2005, Res. 70.10), çanakların benzerlerine Büyükardıç'ta rastlamak mümkündür (Şenyurt 2006, Res. 39.8).

c. Parlak Kahverengi Astarlı Grup

Bu grupta yer alan altı örnekten büyük çoğunluğunu çömlek oluştururken (Res. 2. 4, 7; Res. 3. 5; Res. 4. 1, 2), bir örnek halka diptir (Res. 4. 7). Bir örnek dışında hepsi el yapımıdır. İnce niteliğe sahiptirler ve yüzeyleri parlak açkılıdır. Kahverengi hamur rengine ve astar rengine sahiptirler. Kum ve kireç katkılıdırlar. Çömlek formları dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı; dışa

dönük ağız kenarlı ve uzun boyunlu; basit ağız kenarlı ve şişkin gövdeli örneklerden oluşur. Benzerleri Güzelova, Norşuntepe, Değirmentepe, Yoncatepe yerleşimlerinde vardır (Ayaz 2017, Lev. XIV.2, Lev. CXXXVI.2, Lev. LXI.8, Lev. CCXLVI.3). Erzincan-Büyükardıç'ta hem parlak kahverengi astarlı gruptaki çömleklerin (Şenyurt 2006, Res. 58.3) hem de halka dip parçasının benzerleri mevcuttur (Şenyurt 2006, Res. 75.8).

d. Parlak Gri Astarlı Grup

İki adet çömlek formu ile temsil edilen bu gruptaki parçalar el yapımı ve parlak açkılıdır (Res. 2. 1, 5). İnce niteliğe sahiptirler. Hamur ve yüzeye uygulanan astar rengi gridir. Kum ve kireç katkılıdırlar. Büyük boyutlu kaba ait örneklerden biri içe çekik ağız kenarlıdır ve ağzının iç kısmında kapak yerleştirmek için oluk yapılmıştır (Res. 2. 1). Ayrıca boyun kısmında muhtemelen kulp yerleştirmek için yapılmış ek uygulama kulp kırıldığı için iz olarak kalmıştır. Diğer örnek ise dışa dönük ağız kenarlı ve dar boyunludur (Res. 2. 5). Benzerlerini Büyükardıç'ta görmek mümkündür (Şenyurt 2006, Res. 64.1).

e. Parlak Kızılkahverengi Astarlı Grup

İki adet çömlek formu ile temsil edilen bu gruptaki parçalardan biri çark yapımı (Res. 3. 7) diğeri el yapımıdır (Res. 2. 3). Kaba niteliğe sahiptirler ve yüzeyleri parlak açkılıdır. Kahverengi hamura ve kızılkahverengi astara sahiptirler. Taşcık, kum ve kireç katkılıdırlar. Orta boyutlu ilk örnek, dışa çekik ağız kenarlı ve düz boyunludur (Şenyurt 2006, Res. 68.3-5) (45). İkinci örnek ise Doğu Anadolu'da Erken Demir Çağı'nda başlayıp Orta Demir Çağı'nda yaygın olan dışa kalınlaştırılmış ve düz boyunlu çömlektir (Res. 3. 7). Büyükardıç EDÇ tabakasında (Şenyurt 2006, Res. 65.6), Tasmasor (Şenyurt 2005, Res. 35.339) ve Güllüdere (Şenyurt ve İbiş 2005, Res. 86.8) ODÇ tabakalarında, 1990-1993 yılları arasındaki Bayburt yüzey araştırmasında araştırılan Hoburnu Tepe'de (Sagona ve Sagona 2004, s. 183, Fig. 153.8) ODÇ'na tarihlenen benzerleri vardır.

f. Parlak Kırmızı Astarlı Grup

Bu grupta bir tane kâse formu (Res. 4. 4) ve üç tane bezemeli parça (Res. 4. 10, 11, 12) yer alır. Hepsi ince nitelikte, parlak açkılı ve el yapımıdır. Kahverengi hamura ve kırmızı astar rengine sahiptirler. Kum ve kireç katkılıdırlar. Küçük boyutlu kâse formunun ağız kısmı hafif dışa eğiktir (Şenyurt 2006, Res. 47.5). Dış yüzeyinde, iki farklı teknikte bezemenin bir arada kullanıldığı görülür. Ağzının hemen altında Res. 4. 9 ve 10 ile benzer biçimde kazıma yatay çizgi ve buna değen zigzag çizgi bezeme yapılmıştır. Res. 4. 8 ile benzer olarak ise söz konusu bezeme alanının altında baskı tekniğinde çentikler halinde balık kılçığı motifi işlenmiştir. Bu şekilde kazıma ve baskı bezemeli örnekler Doğu Anadolu'da Erken Demir Çağı'nda başlayıp Orta Demir Çağı'nda artarak uygulanmaya devam etmiştir.

Bir kabın omuz kısmına ait kırık parçada (Res. 4. 10) Res. 4. 4 ve 9'da olduğu gibi kazıma yatay çizgi ve bunun üstünde çizgiye değen kazıma zigzag bezeme yapılmıştır. Baskı tekniğinde çentik bezemenin uygulandığı diğer iki parça ise (Res. 4. 11, 12) Res. 4. 4 ve 8 ile benzerdir.

Orta Demir Çağ Seramiği

Çiğdemli Höyük'te Orta Demir Çağı'na ait seramik malzemesi, Doğu Anadolu Urartu seramiği ile benzerlikler taşır. Hem çark hem el yapımı örnekler vardır. Kaliteli işçiliğe sahip olduğu anlaşılan parçalar, parlak yüzeye sahiptirler. Karakteristik Urartu "saray malı" olarak değerlendirilen kırmızı astarlı malların da ele geçmesi höyük yerleşiminin Urartu Krallığı döneminde önemli bir yerleşim olduğunu gösterir.

a. Parlak Siyah-Kahverengi Astarlı Grup

Bu gruba ait bir örnek, basit ağız kenarlı, düz ve kısa boyunlu çömlektir (Res. 5. 3). ODÇ ve GDÇ'da yaygın bir formdur. İnce nitelikte, parlak açkılı ve el yapımıdır. Kahverengi hamura ve kahverengiden siyaha değişen alacalı bir yüzeye sahiptir. Kum ve kireç katkılıdır. Benzerleri, Tasmasor ve Tetikom'da vardır (Şenyurt 2005, Res. 23.242; Şenyurt ve Ekmen 2005, Res. 93.1).

b. Parlak Kahverengi Astarlı Grup

Bu grupta yer alan dört parçadan bir tanesi kâse (Res. 5. 6), bir tanesi çanak (Res. 5. 4) ve diğer ikisi ise çömlek formuna aittir (Res. 5. 1, 2). El yapımı ve parlak açkılıdırlar. Kâse formu ince niteliğe sahip ve kum, kireç katkılı iken diğer örnekler kaba nitelikte ve taşcık, kum, kireç katkılıdır. Kahverengi hamura ve astara sahiptirler. Kâse formu dışa çekik ağızlı ve keskin omuzludur. Benzerleri, Tasmasor ve İmikuşağı'nda vardır (Sevin 1995, Res. 14.4; Şenyurt 2005, Res. 9.107, Res. 10.119). Çanak formu dışa kalınlaştırılmış ağızlı ve yuvarlak omuzludur. Benzerleri, Tetikom ve Muş Ovası yüzey araştırmasından vardır (Şenyurt ve Ekmen 2005, Res. 74.2; Sular 2017, Kat. 47). Çömlek parçaları büyük boyutlu kaplara aittir. Bir tanesi dışa dönük ağız kenarlı, diğeri ise dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlıdır. Benzerleri, Tasmasor, Tetikom ve Muş Ovası yüzey araştırmasından vardır (Şenyurt 2005, Res. 25.251, Res. 29.284; Şenyurt ve Ekmen 2005, Res. 38, Res. 89.1; Sular 2017, Kat. 28).

c. Parlak Kızılkahverengi Astarlı Grup

Orta Demir Çağı seramik malzemesi arasında en yoğun grubu oluşturur. Bu grupta yer alan beş örnekten iki tanesi çanak (Res. 5. 5, 8), bir tanesi kâse (Res. 5. 9) ve diğer iki tanesi bezemeli parçadır (Res. 5. 11, 12). Bir örnek dışında diğerleri el yapımıdır. Hepsi parlak açkılıdır. Hem ince hem kaba nitelikte parçalar vardır. Kahverengi hamura ve kızılkahverengi astara sahiptirler. Taşcık, kum ve kireç katkılıdırlar. Çanak formundaki her iki örnek dışa

kalınlaştırılmış ağız kenarlı ve yuvarlak gövdelidir. Benzerleri, Tetikom ve Muş yüzey araştırmasından vardır (Şenyurt ve Ekmen 2005, Res. 86.2; Sular 2017, Kat. 27, 58). Kâse formu, basit ağız kenarlı ve keskin omuzludur. Benzerleri, Tasmasor ve İmikuşağı'nda vardır (Sevin 1995, Res. 14.6; Şenyurt 2005, Res. 5.57, Res. 23.237). Bezemeli parçalardan ilkinin yüzeyi aşınmış ve astarı sıyrılmıştır (Res. 5. 11). Yine de bir kabın boyun kısmına ait bu parçada oldukça ince işçilikle yapılan kazıma bezeme korunabilmiştir. Buna göre, iki yatay çizginin arasında kalan alan baklava biçiminde kesişen zigzag çizgiler ve bu çizgilerin etrafındaki boş alanlar kısa çizgilerle doldurulmuştur. Erken Demir Çağı'nda başlayıp Orta Demir Çağı'nda kullanımı devam eden bu bezeme şablonunun Tetikom Orta Demir Çağı tabakasında (Şenyurt ve Ekmen 2005, Res.109.6) ve Sos Höyük Geç Demir Çağı tabakasında benzerleri bulunmuştur (Kalkan 2008, SOS-IV.7-8). Diğer bezemeli parçada Erken Demir Çağı'ndan itibaren bilinen çentik bezemenin kabartma yatay bant üzerine tek sıra halinde uygulandığı görülür (Res. 5. 12). Bu parça, büyük boyutlu bir kaba ait olmalıdır. Benzerleri, Tepecik ve İmikuşağı'nda vardır (Esin 1970, Lev. 7.6; Sevin 1995, Res. 14.8).

d. Parlak Kırmızı Astarlı Grup

Bu grup bir kâse ve bir halka dip ile temsil edilir (Res. 5. 7, 10). Her ikisi de ince nitelikte, parlak açkılı ve çark yapımıdır. Kum ve kireç katkılıdır. Kahverengi hamura ve kırmızı astara sahiptirler. Oldukça kaliteli işçilikte üretilmişlerdir. Karakteristik Urartu "saray malı" olarak değerlendirilen kırmızı astarlı mal özelliklerini taşırlar (Erdem ve Konyar 2011, s. 268-285). Küçük boyutlu kâse formu, içe ve dışa çekik ağız kenarlıdır (Res. 5. 7). Benzerleri, Tasmasor, Tetikom ve Ayanis Kalesi'nde vardır (Kozbe ve ark. 2001, s. 132, Pl. 1.8-14; Şenyurt 2005, Res. 2.26, Res. 4.55, Res. 8.98; Şenyurt ve Ekmen 2005, Res. 61.12). Bu gruba ait diğer örnek ise, "Omphalos" kaba (göbekli kap) ait halka dip parçasıdır (Res. 5. 10). Lidya, Frig, Urartu gibi Orta Demir Çağı krallıklarına özgü bir kap tipidir. Daha sonrasında Geç Demir Çağ'da daha yaygın hale gelir. Benzer bir örnek, Ayanis Kalesi'nde mevcuttur (Kozbe ve ark. 2001, s. 132, Pl. 1.15-16).

Geç Demir Çağ Seramiği

Doğu Anadolu'da Geç Demir Çağ'a ait bilimsel olarak çalışılan seramik malzemesinin büyük kısmını müzelerde satın alma yoluyla gelen eserler oluşturmaktadır. Kronolojik olarak Urartu seramiğinden sonra görülmeye başlayan bu seramik, daha çok form ve yüzeyinde uygulanan boya bezeme şablonlarıyla ayırdedilir. Bu dönem seramiğinde özellikle açık renk zemin üzerine kırmızı veya kahverenginde "Triangle Ware", "Festoon Ware" olarak adlandırılan üçgen ve yarım daire bezemeleri ayırdedici özellik olarak karşımıza çıkar. Çiğdemli Höyük seramik malzemesi arasında da buna dair örnekler ele geçmiştir.

a. Mat Kahverengi Astarlı Grup

Bu grup, dışa çekik ağız kenarlı kâse formu ile temsil edilir (Res. 6. 7). İnce nitelikte, açkısız ve çark yapımıdır. Taşcık, kum ve kireç katkılıdır. Kahverengi hamura ve hamur ile aynı renkte kendinden astara sahiptir. Benzerleri, Saztepe ve Karagündüz Höyük'te vardır (Summers 1993, Fig. 9.1; Kalkan 2008, Lev. KGH-VIII.4, KGH-XXXII.5).

b. Parlak Kahverengi Astarlı Grup

Bu grupta yer alan iki tane örnekten biri kâse (Res. 6. 10), diğeri ise düz diptir (Res. 6. 9). Her ikisi de ince nitelikte, parlak açkılı ve çark yapımıdır. Kum ve kireç katkılıdır. Kahverengi hamura ve astara sahiptirler. Kâse formu, dışa dönük ağız kenarlı ve yuvarlatılmış gövdelidir. Seramik parçasının iç ve dış yüzeyi kireç ile kaplı olduğundan kırmızı boya (7.5 R 4/4) ile oluşturulmuş çizgisel hatlar belli belirsiz görülebilmektedir. Boya bezemenin benzerleri, Büyüktepe, Tasmasor, Saztepe ve Karagündüz yerleşimlerinde vardır (Sagona ve ark. 1993, Fig. 4.5; Summers 1993, Fig. 6.15; Şenyurt 2005, Res. 40.375; Kalkan 2008, Lev. KGH-XXXIX.2).

c. Mat Devetüyü Astarlı Grup

Bu grupta yer alan her iki örnek de çömlek formuna aittir (Res. 6. 4, 5). İnce nitelikte, mat açkılı ve çark yapımıdırlar. Taşcık, kum ve kireç katkılıdırlar. Kırmızı renk hamur ve devetüyü renkte astara sahiptirler. Dışa dönük ağız kenarlı çömleğin (Res. 6. 5) boyun kısmında turuncu renkte (2.5 YR 6/8) yatay kalın bant boya bezeme uygulanmıştır. Aynı şekilde bezeme, kabın iç kısmında dudak üzerinde de uygulanmıştır. Çömlek formunun benzerleri, Tetikom ve Tasmasor'da bulunur (Şenyurt 2005, Res. 37.354; Şenyurt ve Ekmen 2005, Res. 101.7). Bezeme şablonunun benzerleri, Büyüktepe, Tasmasor, Güllüdere ve Saztepe'de vardır (Sagona ve ark. 1993, Fig. 4.7; Summers 1993, Fig. 6.18; Şenyurt 2005, Res. 3.31,33,37; Res. 18.213; Şenyurt ve İbiş 2005, Res. 88.6; Yiğitpaşa 2010, s. 535, Res. 80b). Diğer örnek olan dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı çömleğin dış yüzeyine uygulanan parlak sarı mikalı astar ile metalik görüntü verilmeye çalışılmıştır (Res. 6. 4). Benzerleri, Büyüktepe mika astarlı grupta, Tetikom ve Saztepe'de vardır (Sagona ve ark. 1992, Fig. 6.2; Şenyurt ve Ekmen 2005, Res. 100.3; Yiğitpaşa 2010, Res. 84, 85).

d. Parlak Yeşilimsi Bej Astarlı Grup

Bu grupta yer alan dört örnekten biri çanak (Res. 6. 6), diğerleri çömlek formuna aittir (Res. 6. 1, 2, 3). İnce nitelikte, parlak açkılı ve çark yapımıdırlar. Taşcık, kum ve kireç katkılıdırlar. Kızılkahverengi hamur ve yeşilimsi bej renkte astara sahiptirler. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlı çanak formunun kalınlaştırılmış dış kısmının ortasında yatay oluk yapılmıştır. Üç çömlek formu da dışa kalınlaştırılmış ağız kenarlıdır. Benzerleri, Tetikom ve Güllüdere'de vardır (Şenyurt ve Ekmen 2005, Res. 93.3, Res. 101.2; Şenyurt ve İbiş 2005, Res. 74.3).

e. Parlak Kırmızı Astarlı Grup

Halka dip parçası ile temsil edilen bu gruptaki seramik örneğinin dış yüzeyindeki kırmızı astar oldukça tahrip olarak belirsiz bir hale gelmiştir (Res. 6. 8). İnce nitelikte, çark yapımı ve parlak açkılıdır. Kızılkahverengi hamur ve kırmızı astar rengine sahiptir. Kum ve kireç katkılıdır. Tetikom'da benzeri vardır (Şenyurt ve Ekmen 2005, Res. 107.8).

f. Üçgen Bezemeli Grup (Triangle Ware)

Geç Demir Çağı'nın karakteristik mal gruplarından biri "Triangle Ware" olarak bilinen "Üçgen Bezemeli Seramik"tir. Açık renkli zemin üzerine kırmızı veya kahverengi tonlarında boya bezeme ile üçgen bezemenin yapıldığı bu gruba dair örnekler daha çok Doğu Anadolu Bölgesi ve Kuzeybatı İran çevresinden bilinmektedir (Summers 1993, s. 85-108). Çiğdemli Höyük Demir Çağı seramik malzemesi içinde üç parça bu gruba dâhildir (Res. 6. 11, 12, 13). İnce nitelikte, parlak açkılı ve çark yapımıdırlar. Taşcık, kum ve kireç katkılıdırlar. Kahverengi hamur ve astar yüzeyine sahiptirler. Birinci örnek (Res. 6. 11), kabın omuz kısmına aittir. Parçanın iç ve dış kısmında kahverengi astar üzerine kırmızı renkte (10 R 4/4) kalın bantlar halinde iç içe geçmiş üçgen motifi yapılmıştır. Dış kısmında boya bezeme alanı üzerinde ayrıca kazıma çizgilerle bezeme yapılmıştır. İkinci örnekte de (Res. 6. 12), aynı biçimde iç ve dış kısmında kahverengi astar üzerine kırmızı renkte (10 R 4/4) kalın bantlar halinde iç içe geçmiş üçgenlerden oluşan bezeme uygulanmıştır. Üçgen boya bezemenin benzerleri, Erzurum, Elazığ ve Kars müzelerinde satın alma yoluyla gelen eserler üzerinde, Saztepe yerleşiminde yüzey araştırmalarında, Tetikom ve Karagündüz kazılarının GDÇ tabakalarında, Nahçıvan-Oğlankale kazılarında M.Ö. 500-200 tarih aralığındaki GDÇ tabakasında karşımıza çıkmaktadır (Summers 1993, Fig. 6.14; Şenyurt ve Ekmen 2005, Res. 111.3; Kalkan 2008, Lev. KGH-XX.10; Yiğitpaşa 2009, Foto.5; Yiğitpaşa 2010, Res. 23, 28; Akarsu ve Afshari 2019, Kat. 1). Üçüncü örneğin (Res. 6. 13) iç kısmında açık kırmızı renk zemin üzerine oldukça silik biçimde korunagelmiş kahverengi (7.5 YR 5/2) çapraz taramalar ile üçgen bezemeler oluşturulmuştur. Benzerleri, Van Müzesi'nde satın alma yoluyla gelen eserler üzerinde, Saztepe yüzey araştırmalarında, Van Kalesi Höyüğü ve İmikuşağı kazılarında vardır (Sevin 1995, Res. 24.4; Yiğitpaşa 2010, Res. 122-141, Res. 143b, Res. 174a).

Değerlendirme ve Sonuç

Doğu Anadolu Bölgesi'nin en büyük şehirlerinden biri olan Erzurum, Doğu ile Batı, Kuzey ile Güney yönünde siyasi, kültürel ve ticari ilişkilerin kurulabilmesini sağlayan geçiş yolları üzerinde yer alan konumu ile stratejik bir öneme sahiptir. Paleolitik Çağ'dan günümüze kadar kesintisiz olarak yerleşim gören Erzurum bölgesi, pek çok kültürün birbiriyle etkileşiminin de tespit edilebildiği önemli bir merkezdir. Tüm bu önemine rağmen, Erzurum'un da yer aldığı Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi, arkeolojik açıdan Doğu Anadolu'nun diğer kesimlerine göre daha az araştırılmıştır. Az yapılan araştırmalara rağmen, yüzey araştırmalarında tespit

edilmiş çok sayıda erken dönem yerleşiminin varlığı bilinmektedir. Bunlardan birisi de kısa süreli kurtarma kazısının da gerçekleştirildiği, Erzurum ili sınırları içinde bulunan Çiğdemli Höyük'tür. Günümüzde höyüğün güney kesiminde Çiğdemli Mahallesi'nde halen daha yerleşim devam etmektedir. En erken Karaz kültürü seramiğinin ele geçtiği höyükte Demir Çağı sonuna kadar kesintisiz bir yerleşmenin olduğunu kısa süreli kurtarma kazısı çalışmalarından ve seramik malzemesinden söyleyebiliriz.

Çiğdemli Höyük Demir Çağı seramiği içinde en çok sayıda örnek, Erken Demir Çağı'na aittir. Çoğunlukla koyu yüze sahip bu seramikler, kaliteli işçilik göstermekte ve kaba nitelikteki parça sayıca çok azdır. Doğu Anadolu'da Erken Demir Çağı'nda başlayıp Orta Demir Çağı'nda artarak uygulanmaya devam eden çentik baskılardan oluşan balık kılçığı bezeme biçimine dair örnekler, yerleşimde hem Erken Demir Çağı hem de Orta Demir Çağı seramiği içinde tespit edilebilmiştir. Formlar arasında çömlek örnekleri sayıca daha fazladır. Hem mal hem form özellikleri açısından yapılan karşılaştırmalı değerlendirmeler sonucunda, en çok benzerlik Erken Demir Çağı'na tarihlenen Erzincan-Büyükardıç Tepe Yerleşmesi ile kurulabilmiştir. Ayrıca, Erzurum-Kars Bölgesi'nde Güzelova, Mollacem Kurgan 2; Van-Hakkâri Bölgesi'nde Yoncatepe Kalesi; Elazığ-Malatya Bölgesi'nde Norşuntepe ve Değirmentepe yerleşmeleriyle de benzerlikler bulunmaktadır.

Doğu Anadolu Bölgesi'nde Urartu Krallığı'nın hâkimiyetinin söz konusu olduğu Orta Demir Çağı'nda kalelere nazaran ova yerleşimlerinin varlığı daha az bilinmektedir. Bu açıdan, Erzurum Ovası'nda Çiğdemli Höyük'te tespit edilen Orta Demir Çağı seramiği ayrıca önem taşımaktadır. Aynı zamanda, Urartu "saray malı" olarak adlandırılan kırmızı astarlı malların da ele geçmesi burada bir elit sınıfın var olabileceğini akla getirmektedir. Tüm bunlarla birlikte, kısa süren kurtarma kazılarında Dilkaya Höyük'te tespit edilen MÖ 7-6. yüzyıllara tarihlendirilen anne ve çocuğunun gömülü olduğu bir mezarın benzerinin Çiğdemli Höyük'te de bulunması bu dönemde bir gömü geleneğinin varlığını akla getirmektedir. Çiğdemli Höyük'te, Orta Demir Çağı seramiği kaliteli ve ince işçilik göstermekte olup parlak yüzeylidir. Seramikler, mal ve form özellikleri açısından, Erzurum-Kars Bölgesi'nde Tasmasor ve Tetikom yerleşimleri; Yukarı Murat-Van Bölgesi'nde Muş Ovası yüzey araştırmasındaki yerleşimler; Van-Hakkâri Bölgesi'nde Ayanis Kalesi; Elazığ-Malatya Bölgesi'nde Tepecik ve İmikuşağı höyükleriyle benzerlik gösterir.

Doğu Anadolu'da Urartu Krallığı'nın yıkılışından sonra Geç Demir Çağ'da Akheimenid hâkimiyeti söz konusu olur. Bu döneme ait kültürel anlamda değişikliklerin en iyi gözlendiği arkeolojik buluntu grubunu seramikler oluşturur. Müzelere çok sayıda Geç Demir Çağı'na ait boya bezemeli örnekler ulaşmaktadır. Çiğdemli Höyük'te bu döneme ait seramik parçaları oldukça kaliteli işçilik gösterir. Yerleşimde boyalı seramik örnekleri beş adettir. Bunlardan üç tanesi "Triangle Ware" olarak bilinen "Üçgen Bezemeli Seramikler"dir. Geç Demir Çağı için karakteristik olan bu mal grubu daha çok Doğu Anadolu ve Kuzeybatı İran

bölgelerinden bilinmektedir. Sonuç olarak, bir ova yerleşimi olan ve yol güzergâhı üzerinde stratejik bir konuma sahip Çiğdemli Höyük'te tespit edilen Demir Çağı seramiği, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nin Demir Çağlarına ışık tutacak boyuttadır. Çiğdemli Höyük'te arkeolojik tabakalanmayı daha iyi anlayabilmek ve barındırdığı kültür izlerini tanımlayabilmek için burada daha kapsamlı araştırmaların yapılması gerekmektedir.

Resim Tanımları:

Resim 1a. Çiğdemli Höyük, Konumu

Resim 1b. Çiğdemli Höyük, Genel Görünüm

Resim 2. Erken Demir Çağ Seramiği

Resim 3. Erken Demir Çağ Seramiği

Resim 4. Erken Demir Çağ Seramiği

Resim 5. Orta Demir Çağ Seramiği

Resim 6. Geç Demir Çağ Seramiği

Resim 7. Erken Demir Çağ Seramiklerinin Mal Grupları

Resim 8. Orta ve Geç Demir Çağ Seramiklerinin Mal Grupları

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

Akarsu, R., (2021). "Erzurum-Çiğdemli Höyük'te Gerçekleştirilen Arkeolojik Çalışmaların Doğu Anadolu Arkeolojisi İçin Önemi: Karaz Kültürüne Ait Seramik Malzemesinin Değerlendirilmesi", *Anadolu Arkeolojisiyle Harmanlanmış Bir Ömür: Mehmet Karaosmanoğlu'na Armağan* (Eds. M. A. Yılmaz, B. Can, M. Işıklı), Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 1-18.

Akarsu, R., Afshari, L., (2019). "Kars Müzesi Geç Demir Çağı Boya Bezemeli Seramikleri (The Painted Pottery of Late Iron Age from Kars Museum)", *Tarihsel Arkeoloji Çaşımaları-1: Orta ve Doğu Anadolu Geç Demir Çağı: Post-Urartu, Med ve Akhaimenid İmparatorlukları (Historical Archaeology Studies-1: Central and Eastern Anatolia Late Iron Age: Post-Urartu, Median and Achaemenid Empires)* (Ed: A. Özfırat, Ş. Dönmez, M. Işıklı, M. Saba), Ege Yayınları, İstanbul, 431-453.

Altunkaynak, G, Özdemir, M. A., (2019). "Alaybeyi Höyük Demir Çağ Tabakaları ve Buluntuları". *Karaz'dan Büyük İskender'e Erzurum Ovası'nda Yeni Bir Keşif: Alaybeyi Höyük, Erzurum Müze Müdürlüğü* (Ed. G. Altunkaynak), Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 183-274.

Ayaz, G., (2017). *Doğu Anadolu Bölgesi Erken Demir Çağ Çanak Çömlek Kültür Bölgeleri: Gelişimleri, Sınırları, Çanak Çömlek Grupları ve İlişkileri Çerçevesinde Değerlendirilmesi.* (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Van.

Ayaz, G., (2020). "Doğu Anadolu Erken Demir Çağ Çanak Çömlek Kültür Grupları: Kısa Bir Değerlendirme", *Seramik Araştırmaları Dergisi 2,* 54-79.

Başcı, E., (2000). *Çiğdemli Höyük.* (Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Yayınlanmamış Lisans Tezi), Erzurum.

Başgelen, N., Özfırat, A., (1996). "Erzurum'da bir Demir Çağı Merkezi: Toprakkale". *Anadolu Araştırmaları 14,* 143-159.

Ceylan, A., (2002). "2000 Yılı Erzincan ve Erzurum İlleri Yüzey Araştırmaları", *19. AST 2. Cilt,* 165-178.

Ceylan, A. (2008)., *Doğu Anadolu Araştırmaları: Erzurum-Erzincan-Kars-Iğdır (1998-2008),* Erzurum: Güneş Vakfı Yayınları.

Ceylan, A., Günaşdı, Y., (2017). "Erzurum ve Çevresindeki Urartu Yazıtlarının Tarihi Açıdan Değerlendirilmesi", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi Cilt: 4, Sayı: 13,* 313-350.

Çilingiroğlu, A., (1980). "Diauehi'de Bir Urartu Kalesi: Umudum Tepe (Kalortepe)", *Anadolu Araştırmaları 8,* 191-198.

Çilingiroğlu, A., (1987). "Van-Dilkaya Höyüğü Kazıları, 1985", *VIII. KST I. Cilt,* 81-94.

Çilingiroğlu, A., (1994). *Urartu Tarihi,* Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.

Dönmez, S., (2020). "Malatya Demir Çağı Araştırmaları 2018", *Tarih Araştırmaları Dergisi Cilt: 39, Sayı: 67,* 9-52.

Dönmez, S., (2022). "Akçadağ (Malatya) Demir Çağı Araştırmaları: Geç Bronz Çağı'ndan Demir Çağı'na Kültürel Devamlılık ve Değişim", *CEDRUS X,* 23-46.

Erdem Otman, A. Ü., Konyar, E., (2011). "Urartu Çanak Çömleği", *Urartu. Doğu'da Değişim*, (Ed. K. Köroğlu, E. Konyar) , Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 268-285.

Esin, U. (1970). "Tepecik Kazısı 1968 Yılı Önraporu", *Keban Projesi 1968 Yaz Çalışmaları-Metin,* ODTÜ Keban Projesi Yayınları, Seri I. No. I, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 147-158.

Kalkan, H., (2008). *M.Ö. 6-4. Yüzyıllarda Doğu Anadolu: Arkeolojik Veriler Işığında Tarihsel ve Kültürel Değerlendirme,* (Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir.

Karaosmanoğlu, M., Işıklı, M., Can, B., (2003). "2001 Yılı Erzurum Ovası Yüzey Araştırması", *20. AST 1. Cilt,* Ankara, 345-356.

Karaosmanoğlu, M., Işıklı, M., Akarsu, R., (2014). "Erzurum ve Pasinler Ovaları Yüzey Araştırması Çalışmaları", *Anadolu'nun Zirvesinde Türk Arkeolojisinin 40 Yılı* (Eds. H. Kasapoğlu, M. A. Yılmaz), Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, 431-440.

Koçhan, N., Karaosmanoğlu, M., Can, B., (2005). "Erzurum Çevresinde Eskiçağ Yerleşmeleri", *Arkeoloji, Anadolu & Avrasya Dergisi 1,* 3-14.

Koday, Z., (2009). "İdari Coğrafya Özellikleri Bakımından Aziziye Metropol İlçesi", Atatürk *Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2009/13 (2),* 67-80.

Koşay, H. Z., Vary, H., (1964). *Pulur Kazısı: 1960 Mevsimi Çalışmaları Raporu,* Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Kozbe, G., Çevik, Ö., Sağlamtimur, H., (2001). "Pottery", *Ayanis I: Ten Years' Excavations at Rusahinili Eiduru-kai 1989-1998*, (Eds. A. Çilingiroğlu, M. Salvini), CNR, Roma, 85-153.

Kozbe, G., Ceylan, A., Polat, Y., Sivas, T., Sivas, H., Şahin, I., Tanrıver, D., (2008). "Çiğdemli Höyüğü" maddesi, *Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri (TAY) Cilt 6b: Demir Çağları,* İstanbul.

Marro, C., Özfırat, A., (2004). "Pre-classical Survey in Eastern Turkey. Second Preliminary Report: The Erciş Region", *Anatolia Antiqua 12,* 227-265.

Sagona, A. (2000). "Sos Höyük and the Erzurum Region in Late Prehistory: A Provisional Chronology for Northeast Anatolia". *Chronologies des Pays du Caucase et de L'Euphrate aux IVe-IIIe Millenaires, Varia Anatolica XI* (Eds. C. Marro, H. Hauptmann), Paris, 329-373.

Sagona, A., Sagona, C., (2004). "An Archaeological Survey of the Bayburt Province: Iron Age", *Archaeology at the North-East Anatolian Frontier, I: An Historical Geography and a Field Survey of the Bayburt Province* (Ed. A. Sagona and C. Sagona), Ancient Near Eastern Studies Supplement 14, Peeters, 182-209.

Sagona, A., Pemberton, E., Mcphee, I., (1992). "Excavations at Büyüktepe Höyük, 1991: Second Preliminary Report", *Anatolian Studies XLII,* 29-46.

Sagona, A., Pemberton, E., Mcphee, I., (1993). "Excavations at Büyüktepe Höyük, 1992: Third Preliminary Report", *Anatolian Studies XLIII,* 69-83.

Sevin, V., (1995), *İmikuşağı I,* Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Sevin, V., (2004), "Son Tunç/Erken Demir Çağı Van Bölgesi Kronolojisi. Kökeni Aranan Bir Devlet: Urartu", *Belleten, Sayı: 252,* 355-386.

Sular, Y., (2017). *Yüzey Araştırmaları Işığında Muş-Bulanık Bölgesi Orta Demir Çağ (Urartu) Seramikleri,* (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van.

Summers, G. D., (1993). "Archaeological Evidence for the Achaemenid Period in Eastern Turkey", *Anatolian Studies XLIII,* 85-108.

Şenyurt, S. Y., (2005). *Tasmasor: Erzurum Ovası'nda Bir Demir Çağı Yerleşmesi,* Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi Arkeolojik Kurtarma Kazıları Yayınları: 4, Ankara.

Şenyurt, S. Y., (2006). *Büyükardıç: Doğu Anadolu'da Bir Erken Demir Çağı Tepe Yerleşmesi,* Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi Arkeolojik Kurtarma Kazıları Yayınları: 2, Ankara.

Şenyurt, S. Y., Ekmen, H., (2005). *Tetikom: Pasinler Ovası'nda Bir Demir Çağı Yerleşmesi,* Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi Arkeolojik Kurtarma Kazıları Proje Dökümanları: 1, Ankara.

Şenyurt, S. Y., İbiş, R. (2005). *Güllüdere: Aşkale Ovasında Bir Demir Çağ ve Ortaçağ Yerleşmesi,* Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi Arkeolojik Kurtarma Kazıları Proje Dökümanları: 2, Ankara.

Yiğitpaşa, D., (2009). "Erzurum Müzesi'nden Bir Grup Boya Bezemeli Geç Demir Çağ Seramiği", Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, Sayı 22, 167-202.

Yiğitpaşa, D., (2010). *Arkeolojik Veriler Işığında Doğu Anadolu Geç Demir Çağı (MÖ 6.-4. Y.Y.) Çanak Çömleği,* (Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi), Van.

Katalog

Resim 2

1. **Form:** Çömlek **Mal Grubu:** Parlak gri astarlı grup **Çap:** 32 cm **Hamur Rengi:** 10 YR 4/1 **Astar Rengi:** 10 YR 6/1
2. **Form:** Çömlek **Mal Grubu:** Mat kahverengi astarlı grup **Çap:** 26 cm **Hamur Rengi:** 7.5 YR 4/3 **Astar Rengi:** 7.5 YR 5/2
3. **Form:** Çömlek **Mal Grubu:** Parlak kızılkahverengi astarlı grup **Çap:** 26 cm **Hamur Rengi:** 5 YR 4/6 **Astar Rengi:** 7.5 YR 4/3
4. **Form:** Çömlek **Mal Grubu:** Parlak kahverengi astarlı grup **Çap:** 24 cm **Hamur Rengi:** 2.5 YR 5/6 **Astar Rengi:** 5 YR 6/6
5. **Form:** Çömlek **Mal Grubu:** Parlak gri astarlı grup **Çap:** 24 cm **Hamur Rengi:** Gley 1 6/N **Astar Rengi:** 2.5 Y 6/1
6. **Form:** Çömlek **Mal Grubu:** Parlak siyah-kahverengi astarlı grup **Çap:** 22 cm **Hamur Rengi:** 2.5 Y 4/1 **Astar Rengi:** 10 YR 3/1
7. **Form:** Çömlek **Mal Grubu:** Parlak kahverengi astarlı grup **Çap:** 22 cm **Hamur Rengi:** 7.5 YR 6/4 **Astar Rengi:** 7.5 YR 6/4
8. **Form:** Çömlek **Mal Grubu:** Parlak siyah-kahverengi astarlı grup **Çap:** 20 cm **Hamur Rengi:** 10 YR 3/1 **Astar Rengi:** 5 YR 4/1

Resim 3

1. **Form:** Çömlek **Mal Grubu:** Mat kahverengi astarlı grup **Çap:** 20 cm **Hamur Rengi:** 5 YR 5/4 **Astar Rengi:** 5 YR 5/4
2. **Form:** Çömlek **Mal Grubu:** Parlak siyah-kahverengi astarlı grup **Çap:** 18 cm **Hamur Rengi:** Gley 1 3/N **Astar Rengi:** Gley 1 3/N
3. **Form:** Çömlek **Mal Grubu:** Parlak siyah-kahverengi astarlı grup **Çap:** 18 cm **Hamur Rengi:** Gley 1 3/N **Astar Rengi:** Gley 1 2.5/N
4. **Form:** Çömlek **Mal Grubu:** Parlak siyah-kahverengi astarlı grup **Çap:** 16 cm **Hamur Rengi:** 10 YR 5/2 **Astar Rengi:** 10 YR 5/2
5. **Form:** Çömlek **Mal Grubu:** Parlak kahverengi astarlı grup **Çap:** 16 cm **Hamur Rengi:** 7.5 YR 5/4 **Astar Rengi:** 7.5 YR 6/4
6. **Form:** Çömlek **Mal Grubu:** Parlak siyah-kahverengi astarlı grup **Çap:** 16 cm **Hamur Rengi:** Gley 1 3/N **Astar Rengi:** 10 YR 5/2
7. **Form:** Çömlek **Mal Grubu:** Parlak kızılkahverengi astarlı grup **Çap:** 15 cm **Hamur Rengi:** 5 YR 4/3 **Astar Rengi:** 5 YR 5/6
8. **Form:** Çömlek **Mal Grubu:** Mat kahverengi astarlı grup **Çap:** 15 cm **Hamur Rengi:** 5 YR 4/4 **Astar Rengi:** 5 YR 4/4

Resim 4

1. Form: Çömlek **Mal Grubu:** Parlak kahverengi astarlı grup **Çap:** 18 cm **Hamur Rengi:** 5 YR 5/6 **Astar Rengi:** 7.5 YR 6/4

2. Form: Çömlek **Mal Grubu:** Parlak kahverengi astarlı grup **Çap:** 14 cm **Hamur Rengi:** 7.5 YR 5/4 **Astar Rengi:** 10 YR 6/3

3. Form: Çanak **Mal Grubu:** Mat kahverengi astarlı grup **Çap:** 20 cm **Hamur Rengi:** 7.5 YR 5/4 **Astar Rengi:** 7.5 YR 5/2

4. Form: Kâse **Mal Grubu:** Parlak kırmızı astarlı grup **Çap:** 16 cm **Hamur Rengi:** 5 YR 6/6 **Astar Rengi:** 10 R 4/4

5. Form: Çömlek **Mal Grubu:** Parlak siyah-kahverengi astarlı grup **Çap:**- **Hamur Rengi:** 10 YR 3/1 **Astar Rengi:** 10 YR 3/1

6. Form: Çanak **Mal Grubu:** Mat kahverengi astarlı grup **Çap:**- **Hamur Rengi:** 2.5 Y 5/1 **Astar Rengi:** 10 YR 6/2

7. Form: Dip **Mal Grubu:** Parlak kahverengi astarlı grup **Çap:** 6 cm **Hamur Rengi:** 7.5 YR 5/3 **Astar Rengi:** 7.5 YR 5/3

8. Form: Gövde **Mal Grubu:** Parlak siyah-kahverengi astarlı grup **Çap:**- **Hamur Rengi:** 2.5 Y 3/1 **Astar Rengi:** Gley 1 3/N

9. Form: Gövde **Mal Grubu:** Parlak siyah-kahverengi astarlı grup **Çap:**- **Hamur Rengi:** 2.5 Y 5/1 **Astar Rengi:** 10 YR 5/2

10. Form: Gövde **Mal Grubu:** Parlak kırmızı astarlı grup **Çap:**- **Hamur Rengi:** 7.5 YR 5/4 **Astar Rengi:** 10 R 5/6

11. Form: Gövde **Mal Grubu:** Parlak kırmızı astarlı grup **Çap:**- **Hamur Rengi:** 2.5 YR 5/6 **Astar Rengi:** 2.5 YR 5/6

12. Form: Gövde **Mal Grubu:** Parlak kırmızı astarlı grup **Çap:**- **Hamur Rengi:** 7.5 YR 4/3 **Astar Rengi:** 2.5 YR 4/4

Resim 5

1. Form: Çömlek **Mal Grubu:** Parlak kahverengi astarlı grup **Çap:** 42 cm **Hamur Rengi:** 7.5 YR 5/4 **Astar Rengi:** 7.5 YR 5/4

2. Form: Çömlek **Mal Grubu:** Parlak kahverengi astarlı grup **Çap:** 28 cm **Hamur Rengi:** 5 YR 5/6 **Astar Rengi:** 7.5 YR 5/3

3. Form: Çömlek **Mal Grubu:** Parlak siyah-kahverengi astarlı grup **Çap:** 21 cm **Hamur Rengi:** 10 YR 5/2 **Astar Rengi:** 10 YR 5/2

4. Form: Çanak **Mal Grubu:** Parlak kahverengi astarlı grup **Çap:** 24 cm **Hamur Rengi:** 10 R 4/3 **Astar Rengi:** 5 YR 3/1

5. Form: Çanak **Mal Grubu:** Parlak kızılkahverengi astarlı grup **Çap:** 22 cm **Hamur Rengi:** 7.5 YR 4/4 **Astar Rengi:** 2.5 YR 4/3

6. Form: Kâse **Mal Grubu:** Parlak kahverengi astarlı grup **Çap:** 18 cm **Hamur Rengi:** 5 YR 4/4 **Astar Rengi:** 5 YR 4/4

7. Form: Kâse **Mal Grubu:** Parlak kırmızı astarlı grup **Çap:** 18 cm **Hamur Rengi:** 7.5 YR 5/3 **Astar Rengi:** 10 R 3/4

8. Form: Çanak **Mal Grubu:** Parlak kızılkahverengi astarlı grup **Çap:**- **Hamur Rengi:** 2.5 YR 4/6 **Astar Rengi:** 2.5 YR 4/6

9. Form: Kâse **Mal Grubu:** Parlak kızılkahverengi astarlı grup **Çap:**- **Hamur Rengi:** 10 R 4/4 **Astar Rengi:** 10 R 5/6

10. Form: Dip **Mal Grubu:** Parlak kırmızı astarlı grup **Çap:** 7 cm **Hamur Rengi:** 5 YR 5/4 **Astar Rengi:** 10 R 3/4

11. Form: Gövde **Mal Grubu:** Parlak kızılkahverengi astarlı grup **Çap:**- **Hamur Rengi:** 2.5 YR 5/6 **Astar Rengi:** 2.5 YR 5/6

12. Form: Gövde **Mal Grubu:** Parlak kızılkahverengi astarlı grup **Çap:**- **Hamur Rengi:** 5 YR 5/6 **Astar Rengi:** 2.5 YR 5/6

Resim 6

1. Form: Çömlek **Mal Grubu:** Parlak yeşilimsi bej astarlı grup **Çap:** 30 cm **Hamur Rengi:** 5 YR 4/6 **Astar Rengi:** 2.5 Y 7/3

2. Form: Çömlek **Mal Grubu:** Parlak yeşilimsi bej astarlı grup **Çap:** 26 cm **Hamur Rengi:** 2.5 Y 6/2 **Astar Rengi:** 2.5 Y 6/2

3. Form: Çömlek **Mal Grubu:** Parlak yeşilimsi bej astarlı grup **Çap:** 14 cm **Hamur Rengi:** 2.5 YR 4/6 **Astar Rengi:** 2.5 Y 7/3

4. Form: Çömlek **Mal Grubu:** Mat devetüyü astarlı grup **Çap:** 12 cm **Hamur Rengi:** 10 R 5/8 **Astar Rengi:** 7.5 YR 6/4

5. Form: Çömlek **Mal Grubu:** Mat devetüyü astarlı grup **Çap:** 12 cm **Hamur Rengi:** 2.5 YR 6/6 **Astar Rengi:** 7.5 YR 8/2

6. Form: Çanak **Mal Grubu:** Parlak yeşilimsi bej astarlı grup **Çap:** 22 cm **Hamur Rengi:** 7.5 YR 4/3 **Astar Rengi:** 2.5 Y 7/2

7. Form: Kâse **Mal Grubu:** Mat kahverengi astarlı grup **Çap:** 14 cm **Hamur Rengi:** 7.5 YR 3/2 **Astar Rengi:** 7.5 YR 3/2

8. Form: Dip **Mal Grubu:** Parlak kırmızı astarlı grup **Çap:** 14 cm **Hamur Rengi:** 5 YR 4/4 **Astar Rengi:** 10 R 5/6

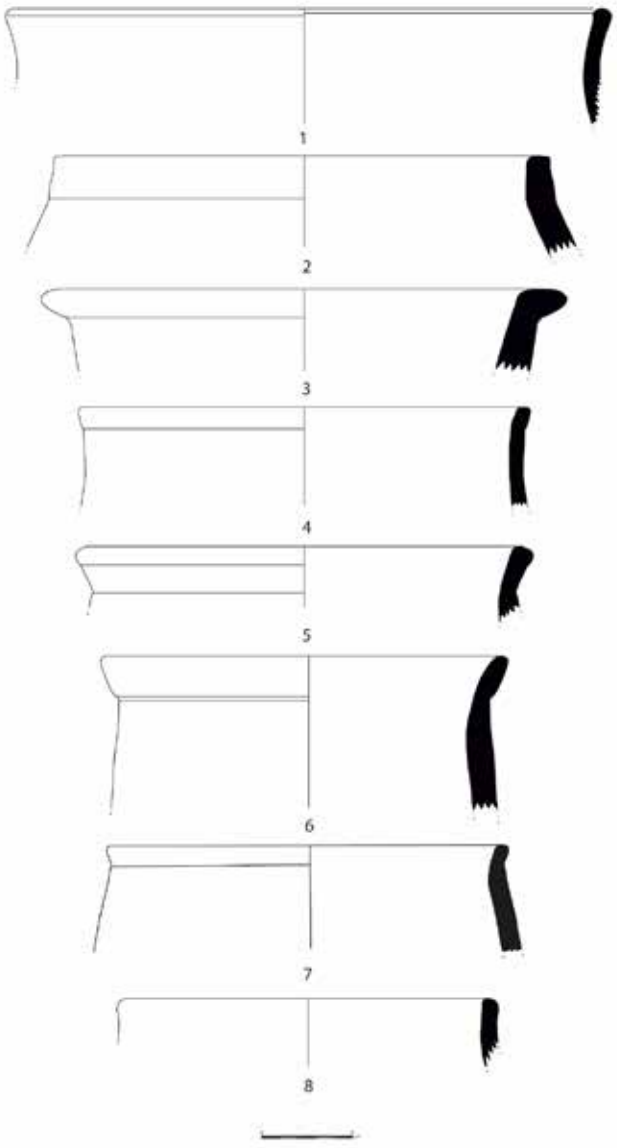
9. Form: Dip **Mal Grubu:** Parlak kahverengi astarlı grup **Çap:** 4 cm **Hamur Rengi:** 5 YR 5/6 **Astar Rengi:** 2.5 YR 5/6

10. Form: Kâse **Mal Grubu:** Parlak kahverengi astarlı grup **Çap:- Hamur Rengi:** 5 YR 5/6 **Astar Rengi:** 5 YR 5/6

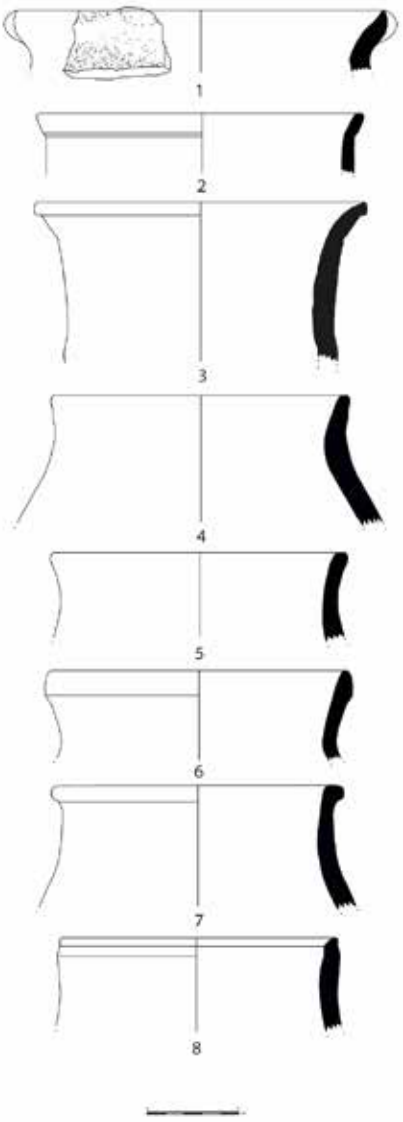
11. Form: Gövde **Mal Grubu:** Üçgen bezemeli grup (Triangle ware) **Çap:- Hamur Rengi:** 7.5 YR 5/1 **Astar Rengi:** 5 YR 5/6

12. Form: Gövde **Mal Grubu:** Üçgen bezemeli grup (Triangle ware) **Çap:- Hamur Rengi:** 7.5 YR 5/4 **Astar Rengi:** 7.5 YR 5/4

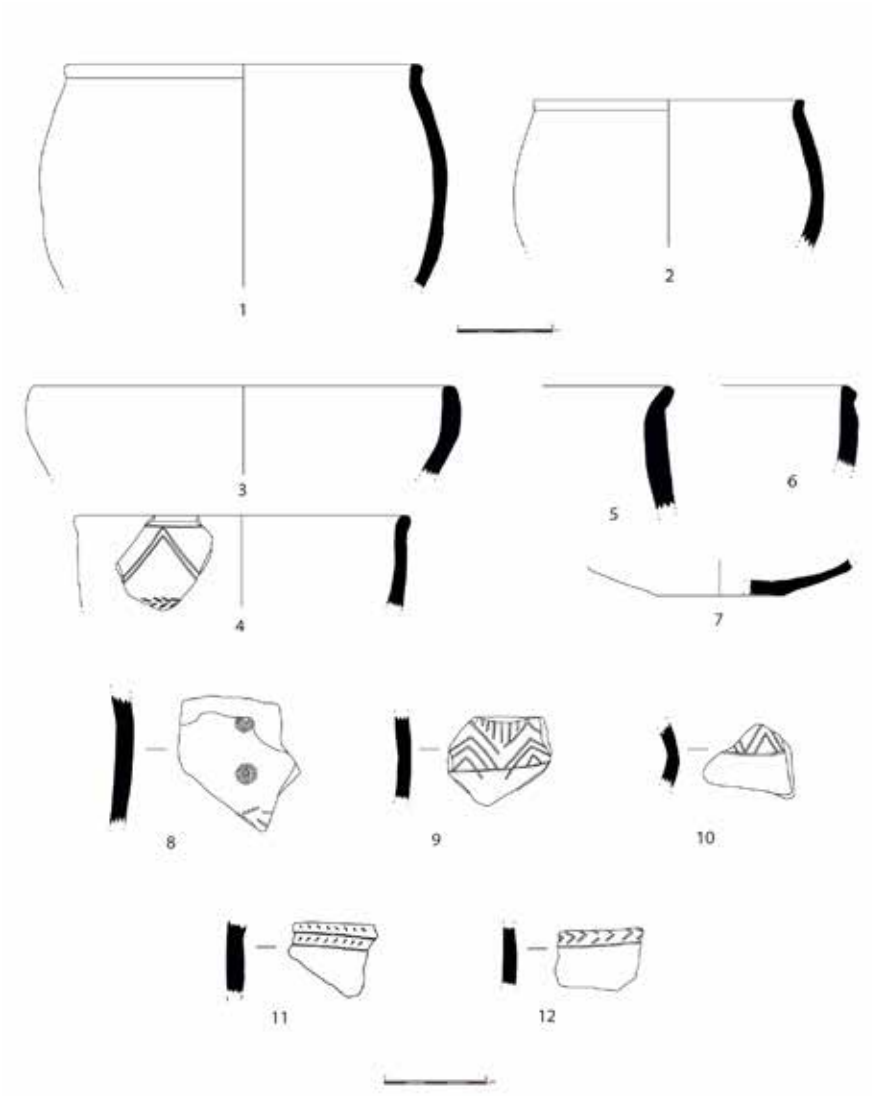
13. Form: Gövde **Mal Grubu:** Üçgen bezemeli grup (Triangle ware) **Çap:- Hamur Rengi:** 2.5 YR 5/8 **Astar Rengi:** 10 YR 7/4

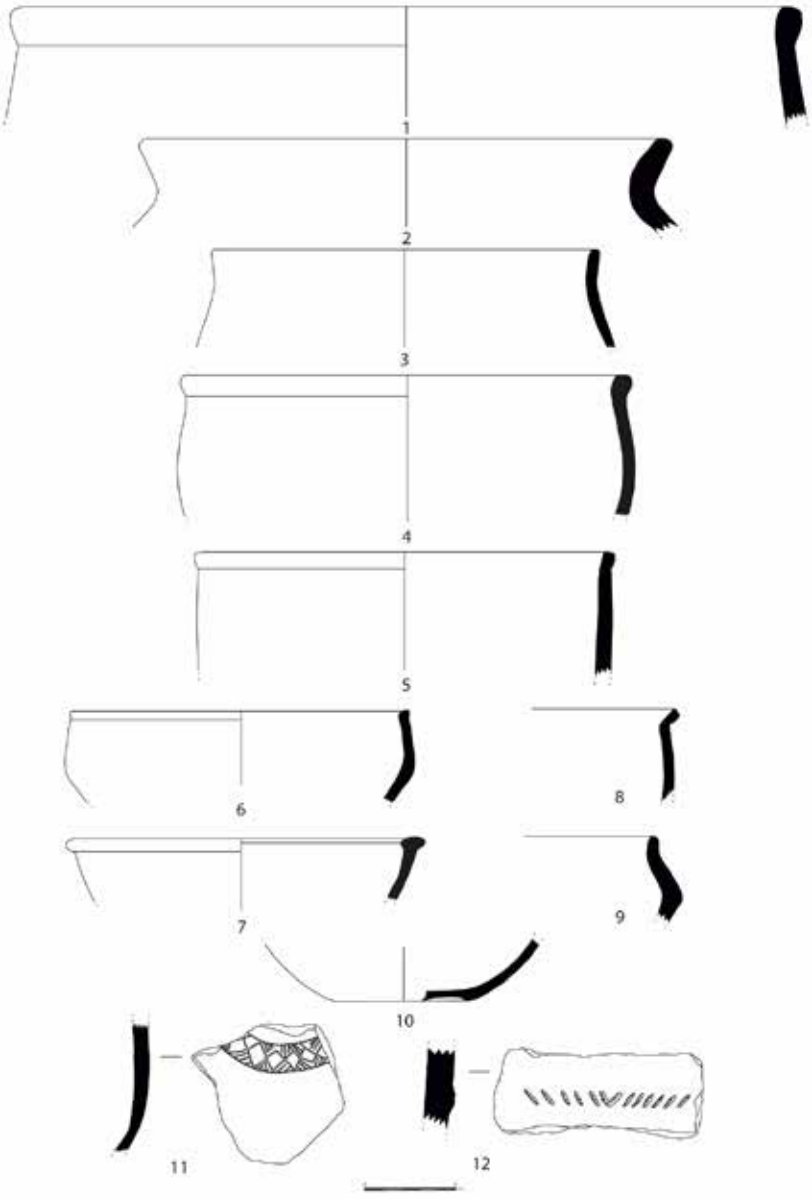
Resim 2: Erken Demir Çağ Seramiği

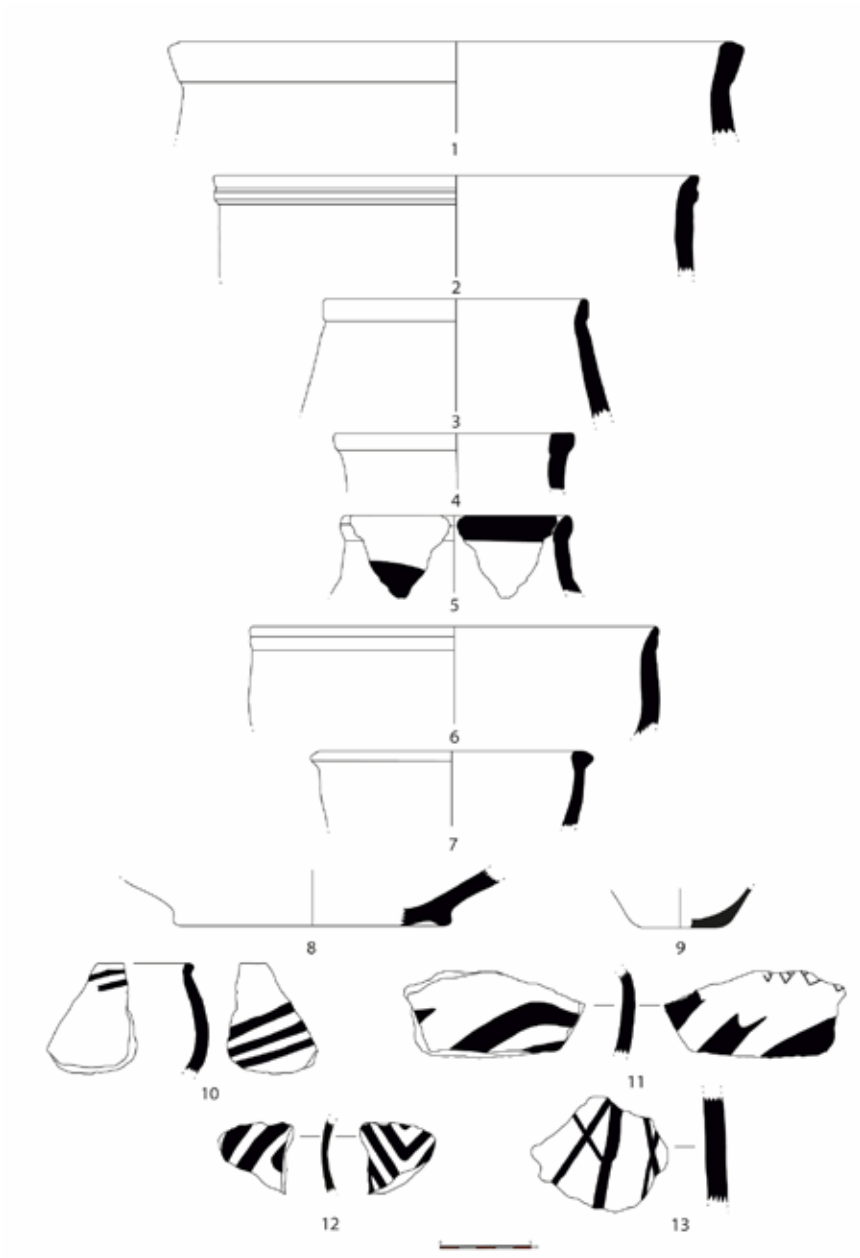
Resim 3: Erken Demir Çağ Seramiği

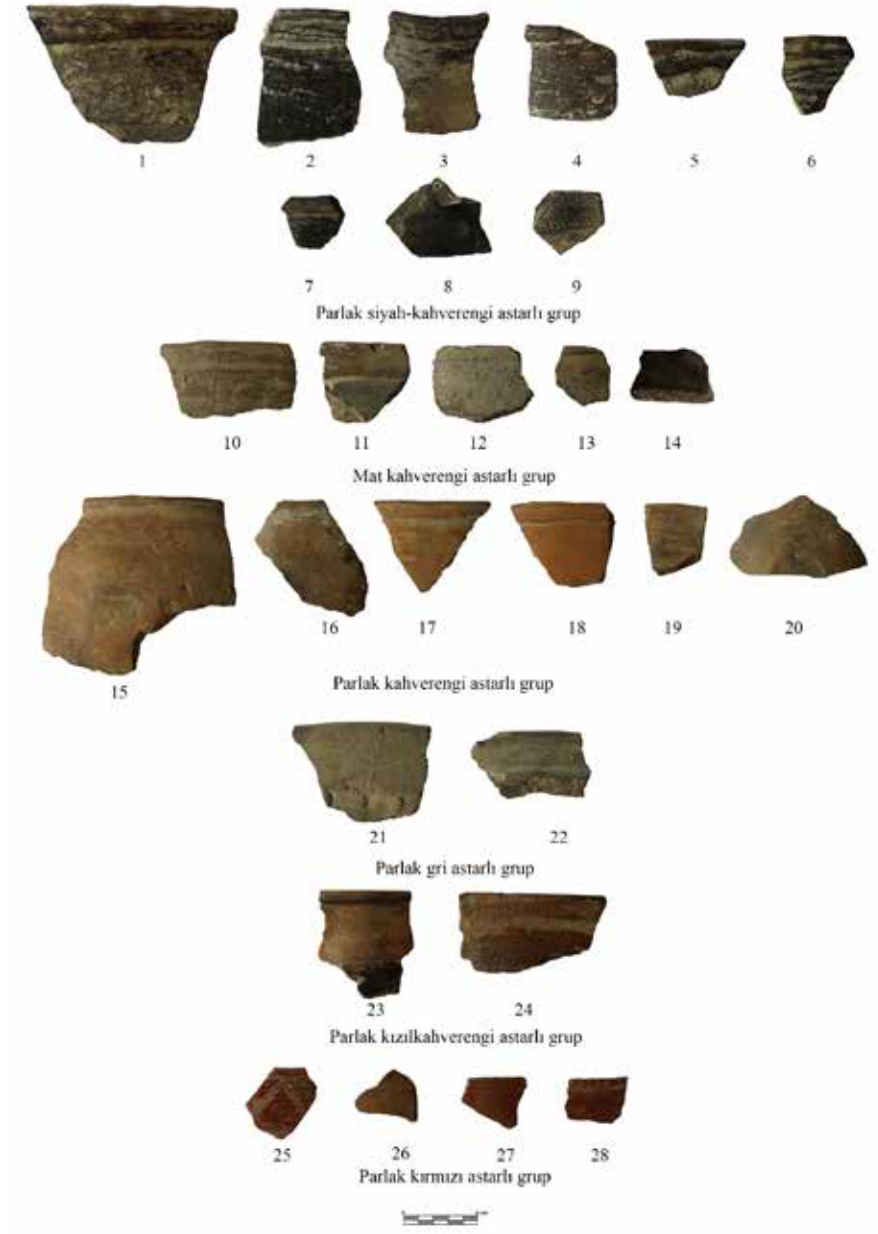
Resim 4: Erken Demir Çağ Seramiği

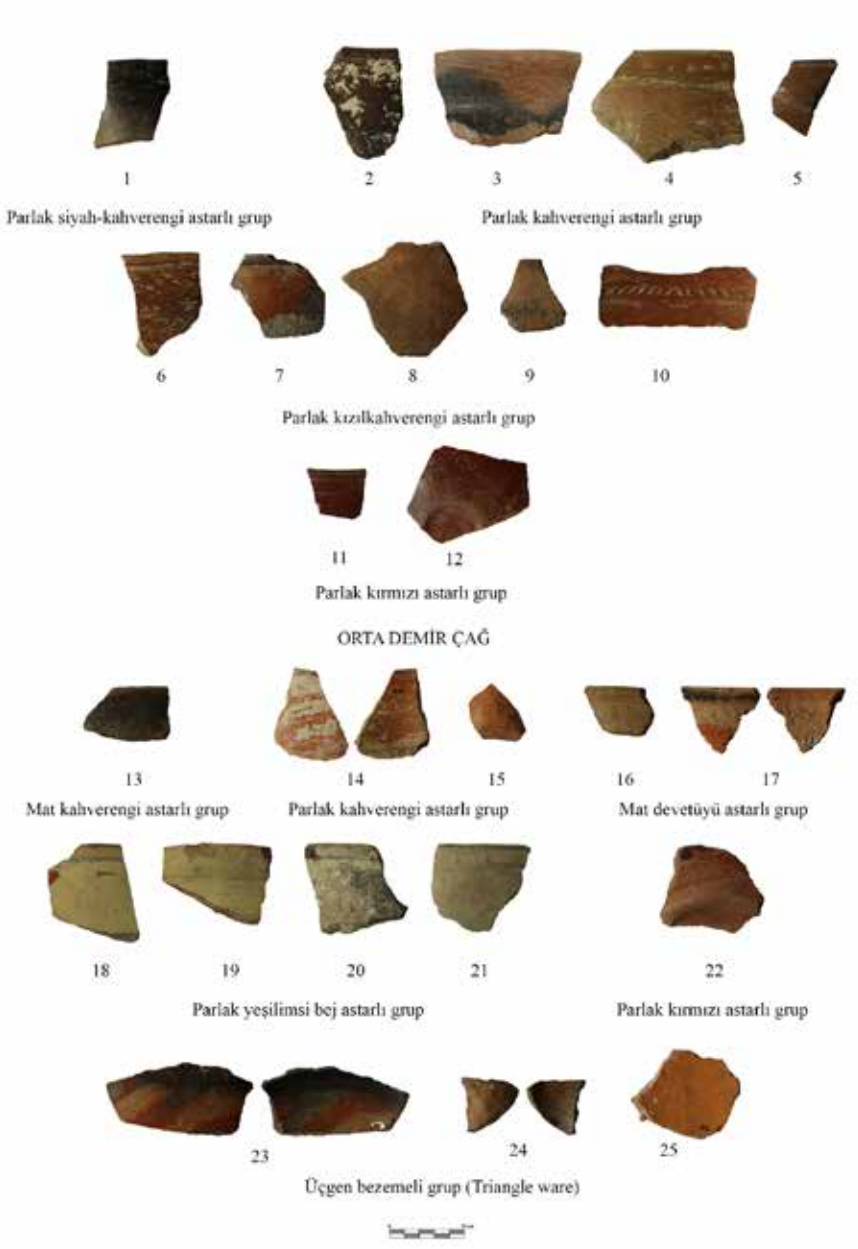
Resim 5: Orta Demir Çağ Seramiği

Resim 6: Geç Demir Çağ Seramiği

Resim 7: Erken Demir Çağ Seramiklerinin Mal Grupları

Resim 8: Orta ve Geç Demir Çağ Seramiklerinin Mal Grupları